

Konuşulan bir dilin, diğer dünya dilleri arasındaki konumu ve değeri; dünya genelindeki yaygınlığı, diplomasi dili, uygarlık dili, geçer bölge dili, resmî dil, milli dil ve yazı dili olmasıyla belirlenir. Türk dili, çok eski tarihlerden bugüne değin yukarıdaki ölçütlere sahip olan bir dil olarak varlığını uzun yıllardır sürdürmektedir.

Dünyadaki diller, çoğunlukla köken bakımından ve yapı bakımından olmak üzere iki şekilde sınıflandırılmıştır. Türk dili, yapısına göre *eklemeli diller* grubunda yer alır. Bu grupta Türkçe ile Macarca, Fince, Moğolca gibi diller de bulunur. Türk dili, sondan eklemeli bir dildir ve bu yönüyle yeni kelimeler türetmeye elverişlidir.

Prof. Dr. Ahmet Bican Ercilasun’un *Türk Dilinde Çekirdek Ekler* adlı eserinde çekirdek ekler ve işlevlerine yer verilmiştir. İncelenen kitap, Türk Dil Kurumu tarafından 2022 yılında Ankara’da basılmıştır. Kitap toplamda 95 sayfadır.

Üç ana bölümden oluşan *Türk Dilinde Çekirdek Ekler* adlı eserin “Söz Başı” bölümünde (s. 7-8), Ercilasun tarafından kitabın yazılış amacı ve eserde kullanılan yöntemler belirtilmiştir. Yazar, eseri vücuda getirmeden önce, daha hacimli bir eser meydana getirerek çekirdek ekler aracılığıyla Türk dilinin başlangıcına doğru bir yolculuk yaparak Türkçenin farklı dünya dilleri ile etkileşiminden, ortaklıklarından ve bazı eski dillere verdiği kelimelerle başlangıca erişebilmeyi tasarladığını belirtmiştir. Yazar, çekirdek ekler bahsini bitirdikten sonra Nostratik ve Avrasyatik teorilerinde birbirleriyle uzak akraba olarak gösterilen *Sümerce* ve *Türkçe* arasındaki ortaklaşan kelimeler konusuna da değinmek istediğini lakin bu uzak hedefe varmanın meşakkatli olacağından ötürü, “Çekirdek Ekler” konusunu kitap hâline getirdiğini ayrıca belirtmiştir.

İlk bölüm olan “Giriş” bahsinde (11-14), *etimoloji* ve *Türk dilinde etimoloji* çalışmalarına değinilip bu alanda eser sahibi olan yazarlara ve eser isimlerine yer verilmiştir. Akabinde etimoloji çalışmalarında eklerin önemi vurgulanmıştır. Ercilasun, *giriş* bahsinde üç ayrı alt başlığa yer vermiştir.

İlk alt başlık *Ana İşlev- İşlev Dallanması* bahsinde, eklerin ana işlevi tespit edildikten sonra diğer işlevlerin nasıl ve hangi yol/yollarla çıktığının gösterilmesi gerektiği vurgulanmış ve Muharrem Ergin’in kitabından¹ örnekler ile konu derinleştirilmiştir.

İkinci alt başlık, Ercilasun tarafından adlandırılan ve kullanılan bir yöntem olan *Laboratuvar Yöntemi (Lab Yöntemi)* bahsinde, tarihî dönem ve bugün yaşayan lehçe ve ağızların bir laboratuvar olarak kabul edildiği görülmektedir. Ercilasun’a göre bu laboratuvarla gözlemlenen olgu ve değişimlerin dilin başlangıç döneminde de bulunduğu varsayılarak ilk biçimlere ulaşılabilir.

Son alt başlık *Yeni Üretimler- Taze Ögeler* bahsinde ise, sözlü dil ve ağızlarda oluşan yeni kelime, ifade biçimlerinin ve üretimlerinin “taze ögeler” (fresh elements) olarak adlandırıldığı belirtilmiştir.

Kitabın ilk ana bölümü olan *Türk Dilinde Ekler* (15) bahsinde, eklemeli dillerde kelimenin köküne ulaşabilmek için ek ve ekler sisteminin önemine vurgu yapılmıştır. Tespit edilen ekin bağımsız bir ek mi, birleşik bir ek mi olduğunun tespitinin de gerekli olduğu belirtilmiştir.

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, merve06ozde@hotmail.com

¹ Ergin, 1962.

İkinci ana bölüm *Birleşik Ekler ve Gramerleşme* (15-20) bahsinde, birleşik ekler ve birleşik eklerin Türkoloji’deki tarihine dair bilgiler sunulmuştur. Kâşgarlı Mahmud’un *Dîvânü Lugâti’t-Türk* adlı eserinin ekler konusunda zengin bir literatür sunduğunu belirttikten sonra eserden örnek kelimeler sunarak konu derinleştirilmiştir. Ardından son zamanlarda birleşik ekler konusunu ağırlıklı olarak ele alan bazı çalışmaların künyesine yer verilmiştir. Birleşik eklerin tarihinden sonra, gramerleşme tanımlarına yer verilmiştir. Türkçede yer alan ettirgen çatı ekleri (-Dur-, -t-, -Ur-, -gUr-, -(X)z-, -gUz-, -tXz-), edilgen, dönüşlü ve işteş çatı ekleri (-(X)l-, -(X)n--, -(X)ş-) Eski Türkçe döneminden de daha eski gramerleşme örnekleri olarak belirtilmiştir.

Kitabın üçüncü ana bölümü olan *Çekirdek Ekler* bahsi, kitabın temel bölümü mahiyetindedir. Üretim mekanizmasını göstermek için birkaç örnek ile konuya giriş yapılmıştır. Ercilasun’a göre, üretimlerin oluşumunda “laboratuvar” tekniği “taze öge (fresh element)” oluşumuna kaynaklık eder ve bu sayede dilin başlangıcına ışık tutulur. Türk diliyle ilgili yapılmış olan köken bilgisi çalışmalarında, eklerin tespit edilip kökenine ulaşmaya çalışıldığı lakin çalışmalarda birleşik ekler üzerinde durulurken tek sestten ibaret ekler üzerinde durulmadığı belirtilmiştir. Ercilasun, köken bilgisine dair yapılan çalışmalarda yer verilmeyen tek sestten ibaret eklerin birçoğunun Türkçenin esas ekleri olduğu ve bu eklere *çekirdek ek* adının verilmesini uygun gördüğünü vurgular. Bu kaniya varmasında *lab yönteminin* katkısı olduğu ve kitap boyunca tespit edilen çekirdek eklerin örnekler ile gösterildikten sonra bu eklerin rol aldığı birleşik ekler ve bazı türevleri üzerinde duracağını belirtir.

Çekirdek ekler, A – I (U), ç > ş, d / d̡, g, l – r, m, n – ŋ, t (> d), y ve z olmak üzere on başlık altında incelenmiştir. Her çekirdek ek, *lab yöntemi* ile tanımlanarak örnekler ile işlevleri belirtilmiştir. Yer verilen örnekler için; Türkiye Türkçesi ve Anadolu ağızları ile Türkiye’deki lehçe (Azerbaycan, Türkmen, Kazan Tatar, Başkurt, Kırgız, Kazak, Altay, Hakas, Tıva, Saha (Yakut) ve Çuvaş) çalışmalarından faydalanılmıştır. Ercilasun’a göre, Türk yazı dillerini oluşturan lehçeler ve ağızlar arası karşılaştırmalara dayanan bu çalışma, akraba ve akraba olmayan diller arası karşılaştırmalarla genişletilebilir.

Çalışmanın *Sonuç* bölümünde (87-89), *pekiştirme* işlevinde A, I, U ünlüleriyle l, r, n, y akıcı ünsüzlerinin; *benzerlik* işlevinde ise ç, ş, t dış seslerinin öne çıktığı tespit edilmiştir. Tespit edilen çekirdek eklerin, tek başlarına görev yapabildikleri gibi başka eklerle ve enklitiklerle birleşerek birçok yeni ekin oluşumuna katkı sağladıkları belirtilmiştir. Ercilasun ayrıca Türkiye’deki *etimoloji* çalışmalarında çekirdek eklere gereken önemin verilmediğini ve bu alanda yapılacak çalışmaların ilgili alana katkılarının olacağını vurgulamıştır.

Kitabın kaynakça bölümü incelendiğinde çoğunluğu Türkçe kaynaklar olmak üzere, Türkiye Türkolojisi ile yabancı Türkologların araştırma ve çalışmalarından faydalandığı görülmüştür.

Türklük bilimi çalışmalarının yaşayan en yetkin ismi Ercilasun’un bütün eserleri gibi bu çalışması da son derece kıymetlidir. Yukarıda anılan yayın, özellikle dil çalışmalarına *lab yöntemini* sunması açısından dikkate değerdir. Etimoloji çalışmalarına yeni yöntem ve bakış açısı katan bu eserin, araştırmacılar tarafından benimsenerek yeni ve yararlı incelemelerin alana kazandırılacağını umut ediyoruz.

Kaynakça:

Ergin, M., *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1962.